
Mehmed Kico

FUNKCIONALISTIČKE TEORIJE PREVOĐENJA

Rezime

Funkcionalističke teorije prevođenja, iznesene sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća, u proučavanju prevođenja prave iskorak tako što detroniziraju *izvorni tekst* a u centar pažnje postavljaju *funkciju* koju prijevod ima u kulturi cilju.

Dok neki teoretičari tvrde da se pristup prevođenju teksta presudno određuje funkcijom koju će prijevod imati u kulturi cilju, neki među važne orijentacije uvode i *komunikacijski čin* koji podrazumijeva inicijatora, naručioca posla, izvršioca, primaoca i korisnike prijevoda.

Kombinovanjem načela različitih *funkcionalističkih teorija* uspostavlja se jedinstven *teorijski sistem* koji u konačnici dovoljno insistira i na značaju *izvornog teksta*.

Uprkos prisutnim slabostima, *funkcionalističke teorije* prevođenja čine zaokružen sistem ispitivanja prevođenja kao sredstva posredovanja u dodirima zajednica i kultura.

Metodologija istraživanja prevođenja tokom 20. stoljeća

TOKOM PEDESETIH I ŠEZDESETIH GODINA 20. STOLJEĆA, ulagani su naponi da se raznovrsne jezičke pojave, koje je J. C. Catford nazvao promjenama (*shifts*),¹ detaljno rasvijetle u odnosima između izvornog teksta i prijevoda. J. P. Vinay i J. Darbelnet² su zatečene punovažne rezultate iskoristili da bi iznijeli svoju metodologiju koja je kasnije vršila snažan utjecaj na brojne teoretičare prevođenja.

Nekoliko decenija kasnije, pojavila se K. M. van Leuven-Zwart s nešto drugačijim pristupom, a to je specifična jezička koncepcija koja se, umjesto na dijalektičkim odnosima jezičkih pojava, zasnivala na njihovome jednostavnijem pozitivističkom posmatranju.³ Kao i ranije koncepcije, nju su, također, karakterisale izvjesne slabosti, a prije svih nejasno raspoznavanje podjela, uz prenaplašeno traženje pomoći u prebrojavanju i zbrajanju. Dok je Van Leuven-Zwart nastojala da analizu s terena promjena na riječima pomjeri na teren posmatranja govora, u (nekadašnjoj) Čehoslovačkoj su J. Levy, A. Popović i F. Miko⁴ činili napor da najveću pažnju usmjere na prevođenje stilskog izraza.

Dakle, tokom sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća, pravac istraživanja je promijenjen. Sa statičkih pojava u jeziku, pažnja se, najprije u Njemačkoj, preusmjerila na promjene, da bi se u analizu prijevoda počele uvoditi funkcionalističke koncepcije čije naravi određuju zahtjevi komunikacije. Među tipovima prvih rasprava nove orijentacije ističu se: analiza vrsta teksta s obzirom na funkciju koju uvodi Katerine Reiss, teorija prevodilačkog čina koju razrađuje Justa Holz-Mänttärri, funkcionalistička teorija prevođenja koju je još ranije, istina u inicijalnim naznakama, bio iznio Hans J. Vermeer,⁵ te sistem komunikacijske tekstualne analize koji uvodi Christiane Nord. Na

¹ J. C. Catford, *A Linguistic Theory of Translation*, Oxford University Press, London, 1965.

² J. P. Vinay – J. Darbelnet, *Stilistique comparee du francais et de l'anglais*, Paris, 1958.

³ Vidjeti: K. M. van Leuven – Zwart, *The Field of Translation Studies* (Uvod u djelo: Van Leuven – Zwart, M. K. – Naaijkens, T.: *Translation Studies – State of the Art*, Amsterdam – Rodopi, 1991., str. 5-11).

⁴ Vidjeti: J. Levy, *Translation as a decision process* (objavljeno u: Lorence Venuti, *The Translation Studies Reader*, "Routledge", London / New York, 2000., str. 59-148).

⁵ Vidjeti: Hans J. Vermeer, *Skopos and Commission in Translational Action* (objavljeno u: Lorence Venuti, *The Translation ...*, str. 32-221).

osnovama tih svih tipova rasprava, tokom devedesetih godina 20. stoljeća su se razgranale brojne funkcionalističke teorije prevođenja.

Različite teorijske postavke

Kao i njeni prethodnici, Katerine Reiss raspravljanje zasniva na ispitivanju pojma *jednakovrijednosti* (*ekvivalentnosti*), samo što ona, kao okvir i raspon za ispitivanje ostvarenja komunikacijske *jednakovrijednosti*, umjesto riječi, uzima cjelokupan tekst.⁶ Njena koncepcija pristupa *analizi teksta s obzirom na njegovu funkciju* sebi kao cilj postavlja ocjenjivanje prevedenih tekstova na osnovama njihove podjele prema vrstama. U svojoj koncepciji analize, K. Reiss koristi trojnu podjelu tekstova koju je, na osnovama njihove jezičke funkcije, izvršio Karl Bühler. Uspjela je razraditi funkcije različitih skupina s obzirom na njihovu jezičku dimenziju, odnosno s obzirom na prirodu veza između vrsta teksta i komunikacijskih situacija u kojima se tekstovi koriste. S obzirom na kvalitativnu razinu komunikacije, K. Reiss tekstove razlikuje kroz slijedeće vrste:

1. *Jednostavno izlaganje činjenica* kao što su obavještenja, podaci, pogledi i slično. Kao jezičko sredstvo, u izlaganju činjenica se koristi logički izraz ili aluzija. Takvi tekstovi su informativni.
2. *Stvaralačko izlaganje* u kojem autor koristi estetska sredstva. Ono se pojavljuje u situacijama kad neko, kao pošiljalac poruke u komunikaciji, želi biti izričit i ostaviti snažan dojam. U takvim prilikama se traga za odgovarajućom formom izraza ili opisom prizora. Takvi tekstovi su ekspresivni.
3. *Traženje jednog od mogućih odgovora* u sklopu kojeg do izražaja dolazi neki vid nagovaranja. Putem takvih tekstova, pošiljalac poruke primaoca želi pridobiti da nešto čini. Forma jezika u takvim tekstovima je dijaloška. Takvu vrstu tekstova K. Reiss naziva *pozivanjem na djelovanje*.
4. Posebnu vrstu čine *audiomedijalni tekstovi*, kao što su filmovi i prospekti. To su materijali koji se nekoj od tri prethodne vrste pridodaju putem vizuelne ili akustičke slike. To je, zapravo, četvrta vrsta koju K. Reiss, pod utjecajem Christiane Nord, dodaje Bühlerovoj podjeli.⁷

⁶ Vidjeti: Katerine Reiss, *Text types, Translation Types and Translation Assessment*, Translated by A. Chesterman, In A. Chesterman edition, 1989., str. 15-105. Rasprava je na njemačkom jeziku napisana 1977. godine.

⁷ Vidjeti: Jeremy Munday, *Introducing Translation Studies – Theories and Applications*, “Ro-►

Dakle, putem prijevoda *informativne naravi*, prevodilac želi primaoca poruke o nečemu obavijestiti. Ako se njegova uloga može svesti na pružanje činjenica, izraz može biti logičan i sasvim jednostavan. Sam prijevod se usredsređuje na sadržinu, podređuje se datom kontekstu, a stil prijevoda, u većini slučajeva, treba biti jednostavan prozni izraz obogaćen pojašnjenjima.

Kad se radi o *ekspresivnom tekstu*, funkcija jezika je iskazna. To znači da tekst treba izraziti stav pošiljaoca poruke. Pošto tu jezik ima estetičku funkciju, tekst se treba usredsrediti na formu. Zbog toga, tekst iz jezika izvora u jezik cilja treba biti prenesen prevođenjem estetske forme. To se može ostvariti tako što će prijevod oponašati izvorni tekst i njegovog autora.

Apelativni tekst je, dotle, razgovoran, odnosno dijaloški. On se usredsređuje na ono što čitalac treba pročitati. Prevodilac treba tekst urediti tako da može ostvariti željeni rezultat. Dužan je pridržavati se adaptiranja i prilagođavanja u cilju ostvarivanja jednakovrijednog učinka.

Ako se bolje razmotri navedena podjela, nije teško uočiti da priručna literatura uvjerljivo predstavlja ono što se naziva *informativnim tekstovima*. Za razliku od priručne literature, poezija predstavlja jednu vrstu *ekspresivnih tekstova* budući da mnogo drži do forme. Pošto primaoca poruke nastoji pridobiti da nešto kupi ili uradi, oglas je sasvim uvjerljiv primjer *apelativnog teksta*.

Pored navedenih vrsta teksta, za koje bismo rekli da su temeljne, postoji još niz različitih podvrsta koje se međusobno prožimaju. Ako se za primjer uzme neka knjiga koja izlaže nečiji životopis, ona se može nalaziti na poziciji između *informativnoga* i *ekspresivnog teksta*, jer pruža obavještenja o datom predmetu a istovremeno je, po tome što izražava stav i osjećanja, makar u nekoj mjeri i književni tekst. Slično je i s nekom propovijedi koja pruža obavještenja o vjeri, a istovremeno vrši i funkciju pozivanja tako što slušaoce nastoji pridobiti za ponašanje na odgovarajući način.

Uprkos postojanju ovih i sličnih podvrsta, K. Reiss tvrdi da je “prenošenje najvažnije funkcije izvornog teksta odlučujući faktor na osnovu kojeg se može uvjerljivo suditi o prevedenom tekstu”.⁸

Imajući sve istaknuto u vidu, K. Reiss predlaže odgovarajuće postupke za

utledge”, London – New York, 2001., str. 73.

⁸ Vidjeti: A. Chesterman, *Readings in Translation Theory*, Finn Lectura, Helsinki, 1989., str. 109.

svaku istaknutu vrstu tekstova i iznosi strogo utvrđene standarde na osnovu kojih treba suditi o kvalitetu prijevoda.⁹ Najvažniji standardi pri tome su:

1. *intralingvistički*, koji u sebi objedinjuju semantičku, leksičku, gramatičku i stilsku stranu jezika;

2. *ekstralingvistički*, koji obuhvataju situaciju, kontekst, temu, vrijeme, mjesto, primaoca i pošiljaoca informacije, te način na koji se izražavaju osjećanja (to mogu biti: humor, satira, saosjećanje i slično).

Iako se naznačeni standardi međusobno prožimaju a primjena im se razlikuje zavisno od vrste teksta, po tome što se prijevod temelji na sadržini izvornog teksta i pridržava se primarnog cilja da pruži jednakovrijednost značenja, K. Reiss primjećuje da prevodilac nekoga književnog teksta, radi lakšeg približavanja čitaocu, nauštrb značenja može oponašati i neka formalna obilježja izvornika. U tom smislu, ona navodi primjer očuvanja rime koja je u prijevodu jednoga ekspresivnog teksta preča negoli u prijevodu informativnog teksta u kojem je dovoljno samo ispunjenje jednakovrijednosti značenja. Zato, u informativnom tekstu jednakovrijednost značenja može zahtijevati znatno udaljavanje od forme koje se često ogleda i u korištenju različitog broja riječi radi izražavanja značenja iz izvornika.

Naučavanje K. Reiss nije bilo pošteđeno kritike. Najveću zamjerku je izložio P. Fawcett¹⁰ uputivši prigovor trojnoj podjeli tekstova zasnovanoj na "navodnom" postojanju samo tri jezičke funkcije teksta. U vezi s tim, nije teško primijetiti da i Ch. Nord istu podjelu negira samim dodavanjem četvrte vrste tekstova, koja se neposredno tiče funkcije uspostavljanja komunikacije.¹¹ J. Munday kritikuje uopćenost stava K. Reiss o posebnom stilu prevodenja vezanom za svaku pojedinu vrstu teksta, ističući da i informativni tekstovi u srodnim jezicima mogu ponekad sadržavati i rиму, a da je u drugim jezicima ne mogu imati. Nekad se ni stil kojim je pisan izvorni tekst ne može izraziti istim jezičkim sredstvima, a ni razlikovanje vrsta teksta nije sasvim jednostavno

⁹ Katerina Reiss, *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*, M. Hueber, München, 1971.

¹⁰ P. Fawcett, *Translation and Language – Linguistic Approaches Explained*, St. Jerome, Manchester, 1997.

¹¹ Christiane Nord, *Translation as Purposeful Activity – Functionalist Approaches Explained*, St. Jerome, Manchester, 1997., str. 40.

i punovažno, zbog toga što brojni izvorni tekstovi mogu istovremeno imati različite funkcije i ciljeve, a to jasno opovrgava tvrdnje koje je iznijela K. Reiss.

Osim toga, ne treba zanemariti ni subjektivan odnos i ciljeve prevodioca vezane za prevođenje, te ni ono za šta se pretpostavlja da posebno odgovara kulturi i društvu za čije potrebe se prevodi.¹²

Teorije prevođenja i značaj prevodioca

Ukazivanje na primaran značaj prevodioca u samom prevođenju vuče korijene iz pogleda Juste Holz-Mäntärrä i H. J. Vermeera u Njemačkoj, iz kojih se začinju *teorija prevodilačkog čina* i *funkcionalistička teorija prevođenja*. *Prevodilački čin* podrazumijeva planiran ljudski postupak usmjeren na ispunjenje datog cilja, zasnovan na postojanju poruke i njenog pošiljaoca. To podrazumijeva složenu operaciju koja u sebi obuhvata prenošenje iz jedne u drugu kulturu, a to prevodicu uvjetuje da u operaciju prevođenja uključi i mnogobrojne ekstralingvističke činioce.¹³

Pojam *prevodilački čin* kod Juste Holz - Mäntärrä povezan je sa svim vrstama prevođenja, a *teorija prevodilačkog čina* obuhvata neophodne odgovarajuće korake u donošenju svakog rješenja za koje se opredijeli prevodilac. Budući da se *prevodilački čin* ne svodi na prevođenje riječi, rečenica i tekstova, već u procesu komuniciranja omogućuje premošćavanje prostornih i vremenskih barijera, on se pojavljuje kao metahistorijsko iskustvo i postupak u razmjeni među različitim kulturama i zajednicama koje baštine različite jezike. *Zato prevodilački čin*, prema J. Holz - Mäntärrä, uključuje i niz vanjezičkih pretpostavki, kao što su: naručilac, finansijer, birač izvornog teksta, prevodilac, primalac poruke itd.¹⁴

U vezi s ovim stavom, J. Munday upozorava da *teoriju prevodilačkog čina* zanima prvenstveno to kako će prevedenom tekstu omogućiti da na željeni način primaocu prenese poruku, a to, u skladu s očekivanjima, znači da se kvalitet i forma prijevoda žrtvuju za račun onoga što se njime želi postići u kulturi i jeziku za koje se prevodi, a ne vjerodostojno prenošenje izvornog teksta. Međutim, J. Munday i sam primjećuje da se ovakvo upozorenje može

¹² J. Munday, *Introducing Translation Studies – Theories and Applications*, Routledge, London – New York, 2001., str. 76.

¹³ Vidjeti: J. Munday, op. cit. str. 77.

¹⁴ Justa Holz-Mäntärrä, *Translatorisches Handeln – Theorie und Methode*, Soumalainen Tie-deakatemia, Helsinki, 1984., str. 5.

odnositi na prenošenje iz jedne kulture u drugu ili iz jednog vremena u drugo, ali ne i na prevođenje književnih tekstova, zato što čitaocu književnog teksta nije teško otkriti neobjektivnost ili nestručnost prevodioca.¹⁵

Hans J. Vermeer, koji je prevođenje sa stanovišta funkcije razmatrao prije K. Reiss, Ch. Nord, J. Holz- Mäntärri, J. Mundaya i drugih, ranih sedamdesetih godina je, u sklopu *funkcionalističke teorije*, poseban značaj posvetio svrsi prevođenja. Njegovo naučavanje se može nazvati *teorijom svrhe*, tim prije što svrha oblikuje funkciju i na njoj se temelji *prevodilački čin*. U studiji koju H. J. Vermeer potpisuje zajedno s Katerinom Reiss,¹⁶ iznosi se tvrdnja da svrha prevođenja određuje metod i strategiju koji se stavljaju u službu oblikovanja teksta na način kako može obavljati željenu funkciju, a rezultat toga je tekst cilj ili prevedeni tekst. Otuda je za prevodioca važno da zna razlog zbog kojeg se prevodi neki tekst, da zna funkciju namijenjenu prevedenom tekstu.

Već iz naslova studije može se jasno pretpostaviti da autori žele pružiti jednu opću teoriju prevođenja koja bi se dala primijeniti na sve tekstove. Studija izlaže detaljnu razradu Vermeerove *teorije svrhe* i zahvata druge različite teorije, s posebnim naglaskom na raznim vrstama tekstova i mogućnostima zajedničke primjene opće teorije na sve vrste.

Iz dugog niza pravila iznesenih u navedenoj studiji, koja u sebe uključuju ponekad i nepredvidive pojedinosti, njihov uži izbor J. Munday pravi naglašavajući važnost naročito slijedećih:

1. Narav prevedenog teksta određuje se svrhom prevođenja.
2. Prevedeni tekst se smatra nuđenjem obavještenja (Informationsangebot), po tome što je to nuđenje obavještenja iz drugačije kulture ili jezika.
3. Prevedeni tekst se ne smatra kreativnim radom na koji se može pozivati ravnopravno s izvornim tekstom.
4. Prevedeni tekst se treba odlikovati unutrašnjim skladom i čvrstom povezanošću.
5. Prevedeni tekst treba biti vjeran izvornom tekstu.

¹⁵ J. Munday, op. cit. str. 77.

¹⁶ Kataraina Reis s – Hans J. Vermeer, *Grundlegung einer allgemeinen translationtheorie*, Tübingen – Niemeyer, 1984.

Navedena pravila imaju slobodan poredak, osim što je pravilo koje se tiče *svrhe* prevođenja uvijek najprije.¹⁷

Kad se posebna pažnja obrati svakome navedenom pravilu, vidjet će se da ona, svako za sebe, u postupku prevođenja izražavaju nešto posebno. Ako se prevedeni tekst smatra nuđenjem obavještenja, prevođenje podrazumijeva odgovarajući stil nuđenja. Po tome bi se moglo reći da pravilo pod rednim brojem *dva* znači da prevedeni tekst u jeziku cilju, u sklopu jedne specifične kulture, ima zadatak da obavještava o nečemu što je zabilježeno u izvornom tekstu u sklopu neke drugačije kulture.

Način na koji se to izražava ima suštinsku važnost, a tiče se pridržavanja pravila pod rednim brojem *pet*, koje, uz ispunjenje namijenjene funkcije i ostvarenje svrhe na kojima se zasniva prvo pravilo, uvjetuje i vjernost prijevoda izvorniku. Prema tome, jasno se vidi da se navedenim pravilima prevodiocu želi posebno naglasiti da je osnovna svrha prevođenja ostvarivanje komunikacije među kulturama i jezicima, tako što će prevedni tekst udovoljavati pretpostavljenoj svrsi.

Pravilo pod rednim brojem *tri* govori u prilog isticanju slobode koja prevodicu omogućuje da ne traži pošto-poto potpunu podudarnost funkcije prijevoda s funkcijom izvornog teksta koju je tekst igrao u sklopu svoje matične kulture.

Pod *potpunom podudarnošću* ovdje se preambiciozno očekuje *identičnost*, odnosno *potpuna saglasnost* u svemu kako jeste. Budući da je to nemoguće postići, rekli bismo da bi bilo bolje govoriti o *bliskosti* prijevoda izvornom tekstu negoli o *identičnosti*.

Pravila pod rednim brojevima *četiri* i *pet*, zajedno, zahtijevaju da se prijevod odlikuje čvrstom unutrašnjom povezanošću, utemeljenoj na vjernosti izvornom tekstu koja presudno omogućuje jednostavno a potpuno prenošenje poruke u sklopu komunikacije. Od udovoljavanja tim pravilima zavisi uspjeh prenošenja u prijevodu, jer unutrašnja povezanost i *vjernost* izvornom tekstu istovremeno znače i udovoljavanje svrsi prevođenja, kojom se, u odnosu na čitaoca, ostvaruje zadata funkcija prijevoda u prenošenju iz jednog jezika u drugi.

Vjernost ovdje predviđa da čitalac bude u stanju razumjeti i tumačiti prevedeni tekst, a to znači da tekst treba biti preveden tako da bude razumljiv čitaocu i saglasan s njegovim specifičnim okolnostima i shvatanjima. *Vjernost*

¹⁷ J. Munday, op. cit. str. 79. i dalje.

odražava *saglasnost* između prijevoda i izvornog teksta ili, preciznije kazano, *podudarnost* s izvornim tekstom u slijedećem: u obavještenjima koja čitalac preuzima s obavještenjima iz izvornika, u sposobnosti čitaoca da interpretira obavještenja, u spremnosti prevodioca da čitaocu dekodira nedovoljno jasna obavještenja iz izvornika.

Bez obzira na poredak pravila prema prioritetima, *saglasnost* između izvornoga i prevedenog teksta stoji u sjenci značaja unutrašnje povezanosti prevedenog teksta, budući da, sa stanovišta svrhe, *vjernost* prijevoda po svome značaju stoji tek na drugoj poziciji.

Najdominantnija karakteristika ovih teorija je dopuštanje različitih pristupa prevođenju jednoga istog teksta, u skladu sa svrhom ili funkcijom prijevoda, te u skladu sa zadatkom koji prevodilac sebi postavi. Kako god neočekivano bilo, *detroniziranje izvornog teksta* u procesu prevođenja je zajedničko obilježje svih *funkcionalističkih teorija* i *teorija svrhe prevođenja*.

Iako ove teorije prevodicu uvjetuju da savjesno oblikuje skladnu sliku prijevoda, *saglasnu* s principima prevođenja, one te principe jasno ne definišu, već prevodiocu prepuštaju da ih sam iznalazi u skladu sa svojim shvatanjima i zahtjevima društva i kulture za koje prevodi.¹⁸ Prema sudu L. Venutija, narav prevedenog teksta u sklopu *funkcionalističkih teorija* prevođenja definiše se primarno na osnovama svrhe. Zato se odsustvo principa *jednakovrijednosti* (*ekvivalencije*) u prevedenom tekstu može nadomjestiti principom *podesnosti* (*adekvatnosti*).¹⁹

Raspravljajući o vrstama prevedenih tekstova s obzirom na njihovu funkciju, dok analizira *organizaciju teksta* (Textorganisation), Ch. Nord na sličnim osnovama podvlači razliku između dva temeljna postupaka prevođenja s obzirom na dvije temeljne vrste tekstova, a to su *činjenično* (*dokumentarno*) i *prigodno* (*instrumentalno*) prevođenje.²⁰

Činjenično prevođenje unutar sebe podrazumijeva niz podvrsta. Postoji prevođenje *retka za redak* ili *riječi za riječ*, kakvo je bilo uglavnom karakteristično za prevođenje s grčkog na latinski jezik. To je i danas karakteristično za prevođenje svetih knjiga.

¹⁸ Vidjeti: L. Venuti, *The translation ...*, str. 228.

¹⁹ L. Venuti, op. cit. str. 230.; J. Munday, op. cit. str. 80.

²⁰ Više: Christiane Nord, *Textanalyse und Übersetzen – Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*, Heidelberg, 1988.

Dosta zastupljeno je i *doslovno prevođenje*, pri kojem prevodilac izvorni tekst u jezik cilj pretače kroz korištenje sintaksičkih konstrukcija, prenoseći, opet, vrlo često *riječ za riječ*. Ovakvo prevođenje se često naziva *gramatičkim*, zato što štiti pravopis i gramatička pravila. Ono se može zvati i *intelektualnim* ili *filološkim prevođenjem*, posebno ako prijevod nastoji što više približiti izvornom tekstu pa u te svrhe koristi i dodatna objašnjenja, u vidu podnožnih napomena, anotacija ili indeksa pojmova i naziva, onako kako to praktikuju priređivači klasičnih tekstova.

Funkcija *prigodnog prevođenja* je slobodno prenošenje poruke u jednoj novoj komunikacijskoj situaciji u sklopu kulture cilja. Svrha ostvarenja takvoga komunikacijskog cilja prevedenog teksta je da primalac poruke, odnosno čitalac, na jeziku cilju, u jednome drugačijem kontekstu i u drugačijoj formi, obavještenja prima kao da je tekst izvorno pisan a ne preveden s nekoga stranog jezika.²¹

Ako se funkcija prevedenog teksta podudara s funkcijom izvornog teksta, prijevod je *ekvifunkcionalan*. Takvi su najčešće prijevodi uputstava za rukovanje tehničkim uređajima i aparatima. Međutim, ako se funkcija prevedenog teksta razlikuje od funkcije izvornog teksta, za prijevod se može reći da je *heterofunkcionalan*. Takva vrsta je zastupljena u prevođenju književnih djela iz različitih vremena i jezika bitno različitih kultura, usljed bitno drugačijih pretpostavljenih očekivanja čitalaca prevedenog teksta, za razliku od čitalaca izvornoga teksta. To sve skupa mogu pravdati velike vremenske i prostorne distance.

Budući da Ch. Nord, za razliku od drugih nosilaca *funkcionalističkih teorija*, više insistira na značaju izvornog teksta, ona vrši analizu *vantekstualnih* i *unutartekstualnih činilaca* koji u procesu prevođenja imaju važnu ulogu.²² Među *vantekstualnim činilacima* se ističu: važnost odluke da se prevodi, važnost analize izvornog teksta i hijerarhijsko rješavanje funkcionalističkih pitanja vezanih za prevođenje.²³ *Unutartekstualni činilaci* su nešto brojniji, a među njih spadaju: predmet, sadržina sa značenjem i kontekstom, posebne komunikacijske okolnosti, kompozicija s mikro i makrostrukturom, leksički aparat

²¹ Ch. Nord, *Ibid.* str. 73.

²² Vidjeti: Ch. Nord, *Translating as ...*, Manchester, 1997.

²³ *Ibid.* str. 59. i dalje.

i vankompozicijski sadržaji.²⁴ Prema svemu izloženome, temeljno obilježje po kojem se teorijska koncepcija prevođenja kod Ch. Nord razlikuje od koncepcije drugih nosilaca funkcionalističkih teorija jeste uporno insistiranje na izvornom tekstu. Takvo insistiranje prevodiocu pruža priliku da shvati bitne odlike teksta koje zahtijevaju posebnu pažnju, a to podrazumijeva poseban prevodiočev trud da taj uvjet i ispuni.

Zaključak

Funkcionalističke teorije prevođenja, uspostavljane u Njemačkoj sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća, predstavljaju novi iskorak u proučavanju komunikacijskog značaja prevođenja. One su pažnju sa statičkih jezičkih pojava preusmjerile na proučavanje jezičkih promjena u procesu prevođenja kao medijatora među različitim kulturama u dodiru.

Iako je K. Reiss svoj trud na samom početku ulagala u pozitivističko iznalaženje veza između funkcije jezika s obzirom na vrstu tekstova i strategije prevođenja, ni ona nije mogla odoljeti privlačnosti *teorije svrhe* Hansa J. Vermeera. Pretrpivši snažan utjecaj *teorije svrhe*, ubrzo je uvidjela kako strategiju prevođenja definiše funkcija prevednog teksta koju će imati u kulturi cilju.

Teorija svrhe se, uz ostalo, smatra sastavnim dijelom koncepcije *prevodilačkog čina* Juste Holz-Mäntärri, koja je u ispitivanja prva uključila profesionalni aspekt prevođenja u kulturološkome i općem društvenom kontekstu, koristeći pri tome i naziv *izvršioici* i *naručioci posla*. Ona je smatrala da je prevođenje komunikacijski čin koji u sebe uključuje inicijatora, naručioca posla, izvršioce, primaoce i korisnike izvornoga i prevedenog teksta.

Karakteristično za ovu funkcionalističku koncepciju prevođenja je *detroniziranje izvornog teksta* po tome što se sud o sadržini prijevoda ne zasniva na *jednakovrijednosti značenja* već na *komunikacijskoj podesnosti*, odnosno na sposobnosti prevednog teksta da ispuni zadatak funkciju.

Za razliku od većine drugih aktera, Ch. Nord pravi spoj zasebnih zahtjeva različitih *funkcionalističkih teorija* i uspostavlja jedinstven *funkcionalistički teorijski sistem*, s tim što mnogo više od drugih nosilaca *funkcionalističkih teorija* insistira na značaju izvornog teksta.

²⁴ To su dodatna obilježja među koja spadaju naglasak, ritam, rima i stilske odlike. (Ch. Nord, *Textanalyse ...*, str. 67. i dalje).

Ako se ima na umu da je i K. Reiss u centru pažnje držala *analizu teksta*, slobodno se može reći da *funkcionalističke teorije prevođenja* u svojoj ukupnosti, uprkos prisutnim slabostima, čine jedan zaokružen sistem učenja o značaju i načinu prevođenja kao sredstva posredovanja u međusobnim dodirima različitih zajednica i kultura.

Mehmed Kico

FUNCIONALIST THEORY OF TRANSLATION

Abstract

The functionalist theory of translation, as proposed in the 1970s and 1980s, broke new ground in the study of translation by dethroning the original text and making the function which the translation has in the target culture the central focus of attention.

Whereas some theoreticians claim that the approach to the translation of a text is crucially determined by the function that the translation has in the target culture, some include among its major orientations the communicative act, which entails an initiator, the person commissioning the work, a performer, a recipient and a user of the translation.

By combining the principles of various functionalist theories, a unified theoretical system can be generated which ultimately lays sufficient emphasis on the meaning of the original text as well.

Despite their shortcomings, functionalist theories of translation constitute a coherent system of translation study as a mediatory resource in contacts between communities and cultures.

Literatura

- Catford, J. C.: *A Linguistic Theory of Translation*, Oxford University Press, London, 1965.
 Chesterman, A.: *Readings in Translation Theory*, Finn Lectura, Helsinki, 1989.
 Fawcett, P.: *Translation and Language – Linguistic Approaches Explained*, St. Jerome, Manchester, 1997.

-
- Holz - Mäntäri, Justa: *Translatorisches Handeln – Theorie und Methode*, Soumalainen Tie-deakatemia, Helsinki, 1984.
- Leuven – Zwart, K. M. (van), *The Field of Translation Studies* (Uvod u djelo: M. K. van Leuven – Zwart / T. Naaijken: *Translation Studies – State of the Art*, Amsterdam – Rodopi, 1991., str. 5-11).
- Levy, J.: *Translation as a decision Process* (rasprava objavljena u: Lorence Venuti, *The Translation Studies Reader*, “Routledge”, London - New York, 2000., str. 59-148).
- Munday, Jeremy: *Introducing Translation Studies – Theories and Applications*, “Routledge”, London – New York, 2001.
- Nord, Christiane: *Textanalyse und Übersetzen – Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*, Heidelberg, 1988.
- Nord, Christiane: *Translation as Purposeful Activity – Functionalist Approaches Explained*, St. Jerome, Manchester, 1997.
- Reiss, Katerine: *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*, M. Hueber, München, 1971.
- Reiss, Katerine: *Text Types, Translation Types and Translation Assessment*, Translated by A. Chesterman, In A. Chesterman edition, 1989., str. 15-105.
- Reiss, Katerine – Vermeer, Hans J.: *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*, Tübingen – Niemeyer, 1984.
- Venuti, Lorence: *The Translation Studies Reader*, “Routledge”, London - New York, 2000.
- Vermeer, Hans J.: *Skopos and Commission in Translational Action* (objavljeno u: Lorence Venuti, *The Translation Studies Reader*, “Routledge”, London - New York, 2000., str. 32-221).
- Vinay, J. P. – Darbelnet, J.: *Stilistique comparee du fransais et de l’anglais*, Paris, 1958.